



18 DE JULIOL: NI DONA NI CARAGOL

Històries d'estiu encés

La rebel·lió militar del 18 de juliol va quedar enregistrada no solament en la memòria dels contemporanis al fet, sinó també en la dels qui hem acudit després. La literatura catalana va retratar-ne molts dels instants, i nosaltres, en ple cinquantenari, n'hem aplegat un grapat.

Dolors Benavent

La creació literària catalana —gai-rebé totes les literatures de l'estat— va quedar pertinaçment impactada pels fets que es desencadenaren el 18 de juliol de 1936. No solament fou la literatura: tot. Costums, formes i actituds es trambalsaren en funció de la depredació bèstia i injustificable. Aquella convulsió, aquell terratrèmol d'adrenalina, va fer epicentre en cada home, en cada dona, amb tanta intensitat, que les cicatrius del trauma revénen a la mínima insinuació.

«Quan va esclatar la guerra, jo tenia / catorze anys i dos mesos. De moment / no em va fer gaire efecte. El cap m'anava / tot ple d'una altra

Un terratrèmol retratat per la literatura.



V. RODRIGUEZ

cosa...», s'autobiografia, per exemple, Gabriel Ferrater en el poema *In memoriam*. La poesia és pletòrica de referències; la narrativa, també. Ens hem decantat per la narrativa. L'experiència particular dels autors va determinar una descripció pròpia de l'inici de la conflagració.

Nosaltres, aprofitant el cinquantenari d'aquells dies, hem volgut aplegar una sèrie de textos de diversos autors que convingueren —individualment— a descriure l'horror de l'apoteosi, una petja definitiva. La tria, òbviament arbitrària, no té cap vocació antològica ni d'altra cosa que no siga un reconeixement simbòlic a tots aquells que, d'una manera o d'altra, van patir el decurs bèstia de la història.

A *Temps de Batuda*, Enric Valor ens retrata els dies suaus i rurals que acompanyaren l'inici de la rebel·lió

militar. Des de l'àmbit comarcal, tot era llunyà, remorós, conjectura. «Transcorria la segona quinzena de juliol, dedicada encara a la sega en tot l'Almussai (...). La nostra temporada muntanyenca continuava desenvolupant-se amb relativa monotonia i un també relatiu ritme de plàcides contemplacions, lentes passejades i llargs descansos dins les suaus alternàncies de dies implacables de sol africà i altres amb efímeres invasions de boires o boirines de la marinada, el temps ja asserenat després de la tempesta (...). Els tambors llunyedans persistien —dies sí, dies no— i ja havíem sabut de cert i amb més detalls dels que donà Muntera que es tractava d'una cosa oficial: exercicis d'instrucció militar de les milícies populars que s'estaven formant, dirigits al principi per militars professionals d'esquerra. I això, justament amb les notícies que anaven arribant-nos, cada vegada més copioses i sovint contradictòries, sobre els greus trasbalsos que sotragaven dolorosament, amenaçadorament, el territori de l'estat de punta a punta, posaven un rerefons de forta preocupació que enterbolia un poc aquella placidesa. El passat dia divuit s'havia produït un alçament militar a les possessions espanyoles de l'Àfrica i a moltes capitals de la península».

Ricard Creus, a *L'ocell*, història d'amor —i per tant de desamor— succeïda durant la confrontació, recorda a través del personatge principal una de les agressions de l'aviació. «Hi hagué aquell bombardeig tan terrible, terrible com tots, però aquell més per a nosaltres, perquè fins aleshores estàvem acostumats a sentir les sirenes amb neguit, però sabent que les bombes no caurien aquí, a la part alta de la ciutat. I si bé, quan sentíem aquella fressa, la vida es deturava, érem ben convençuts que no es deturaria pas definitivament, per a nosaltres.

Però, aquell dia, s'acabà aquesta mena de tranquil·litat, les bombes es descenyiren de la zona d'indústries i del centre, i van caure boges fins al nostre barri.

L'endemà era diumenge i la gent, mig mudada, feia el recorregut dels edificis mutilats. Jo no em vaig moure de casa, no els volia veure, mai no hi havia anat, a veure'ls, i menys hi aniria ara. Fins a casa m'ho venien a dir i jo no ho volia saber. El pare, la Munda, fins i tot la Rosa amb la seva mitja llengua m'ho explicava, i jo no volia de cap de les maneres donar-me per assabentada».

Colometa la de Quimet, la de *La Plaça del Diamant*, de **Mercè Rodoreda**, ens relata com la van sorprendre aquells dies en què ella estava en amo a casa d'aquells senyors que li feien pagar tot allò que trencava. «I mentre em dedicava a la gran revolució amb els coloms va venir el que va venir, com una cosa que havia de ser molt curta. De moment, ens vam quedar sense gas (...). El primer dia ja vam haver de fer el dinar a la galeria amb un fogó de terra grisa lligada amb fer-

«criatures» que coadjuvaren en l'empressa de salvaguardar la llibertat. «No veig ni una cara coneguda entre tantes i tantes com la guerra en fa desfilar davant els meus ulls en incoherent fantasmagoria d'ençà que va començar (...).

Penso en aquells matxos plens de nafres i matadures, senyals que ha anat deixant el refrec dels guarniments; en aquells matxos de gitano, la vasta resignació dels quals no deixa de tenir alguna cosa de comú amb la del



ros negres, i amb carbó d'alzina, que vaig haver d'anar a buscar comes ajudeu-me.

—És l'últim, va dir la carbonera, perquè el seu marit s'havia llençat al carrer. En Quimet també corria pels carrers i cada dia anava pels carrers i sempre pensava que un dia no el tornaria a veure. Se'm va vestir amb una granota blava i, al cap d'uns quants dies de fum i d'esglésies llençant espurnes, se'm va presentar amb un cinturó amb revòlver i una escopeta de dos canons penjada a l'espatlla. I tot era calor, molta calor, la roba s'enganyava a l'esquena i els llençols s'enganyaven per tot el cos i la gent vivia esparverada. L'adroguer de sota de casa va quedar buit en pocs dies i tot-hom parlava del mateix i una senyora va dir que ja es veia venir feia temps i que aquestes coses d'un poble en armes sempre passaven a l'estiu que és quan la sang bull més de pressa. I que l'Àfrica s'havia enfonsat».

Joan Sales, l'autor de la novel·la *Incerta glòria*, fa unes reflexions a manera de dietari sobre les altres

cel de cap al tard. Un dia i un altre dia arrossegant la tribu erràtica per camins que no s'acaben mai, sense cap esperança de justícia».

A *Feliçment*, sóc una dona, **Maria Aurèlia Capmany** caracteritza aquell soldat de valor tossut, d'infraestructura, avantguarda, rereguarda, intenció, trinxera i anonimat: la dona. «Quan vaig sentir els primers trets, llunyans, la nit de l'altre dissabte, jo estava llegint *Les caves del Vaticà* d'André Gide (...).

En Miquel no em va telefonar fins dimarts al matí. Feia una veu estranya, amb unes pauses sense sentit. Em va dir que li era impossible venir-me a buscar. Era tan propi d'en Miquel deixar-te plantada, si li calia fer el mínim esforç, que li vaig dir furiosa que m'esperés que ja aniria a trobar-lo. Em va contestar ràpidament que no era a casa.

—¿On ets? —li vaig dir.

—Al despatx de la via Laietana —va murmurar.

—Vinc —vaig dir. I vaig penjar.

No vaig arribar a la via Laietana.



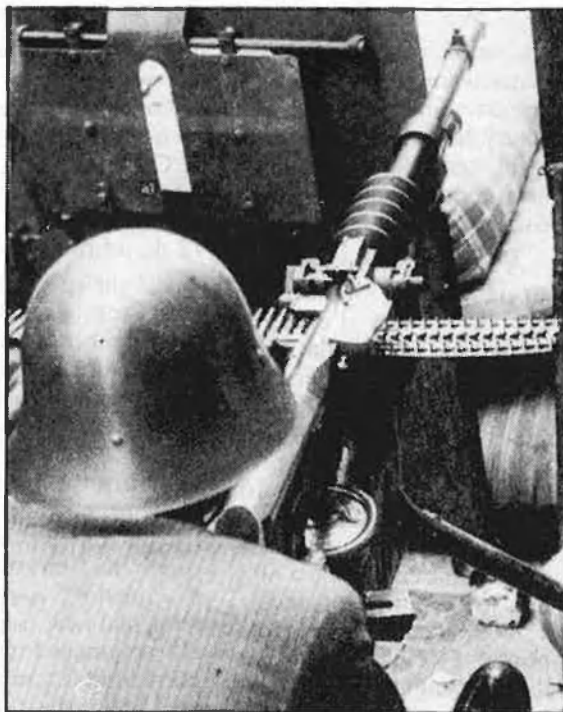
El 18 de juliol: ocàs de familiars, hisendes, amors i drets.

En arribar a la plaça d'Urquinaona, vaig haver de tornar pel carrer Fontanella. Va ser aleshores que vaig veure els balcons del nostre antic pis, del pis de l'Esteve, oberts de bat a bat i a terra, a la voravia, l'immens armari mirall estavellat. Em vaig quedar allí aturada un moment, amb altra gent que també s'ho mirava (...). Els homes armats ens feien circular i em vaig trobar a la plaça de Catalunya.

I llavors va esberlar-se amb fúria embogida d'uns focs artificials, un repiqueteig de metralladores i de màusers. Hi havia molta gent que corria i xisclava i queia, sobre els cavalls morts (...). No hi havia cap escala oberta i la gent s'arrambava a les parets inútilment, jo preferia seguir caminant perquè les bales feien un soroll sec i deixaven la marca a la pedra. Jo sentia xiular les bales, però no pensava que em podien matar, només estava furiosa perquè no m'havien deixat anar avall (...).

Quantes vegades, després, llegint novel·les que parlen de guerres i revolucions, m'he trobat aquest personatge: la doneta tossuda que travessa la ciutat, sota una pluja de bales, absent de tot el que passa al seu voltant, preocupada només del seu petit problema, perquè vol agafar un tren o perquè vol trobar el seu amor, o perquè li falta oli per a fer el dinar».

Mercè Rodoreda, encara, a *Mirall trncat* refereix els precedents de la fugida cap a Andorra, en els dies des-



perats de la guerra, d'una família econòmicament tranquil·la. I el dubte d'arribar. «M'ho ha arreglat tot (Marcel) per poder marxar. Vindrà a buscar-nos a mitjanit. A canvi del favor es quedarà el cotxe i el posarà a disposició del comitè. La Sofia havia decidit d'anar-se'n a l'estranger. Tot s'havia embolicat (...). La Miquela, molt preocupada, es confià a l'Armanda: Tothom s'adonarà que portem joies amagades i ens mataran abans d'arribar a Andorra. Posaran una soca de través al mig de la carretera, ens faran baixar, mans enlaire, en Marcel també, cop de culata al cap per estalviar municions i passi-ho bé

Miquela i senyora Sofia. La camisa no em toca la pell». I jo que em quedo, digué l'Armanda, tot passant la mà pel vellut gastat d'un estoig, ¿es pensa que no corro perill? Els de la revolució es queden les torres que els agraden; avui una, demà l'altra... ho va dir ben clar el senyor Fontanills. Aquesta torre, estigui tranquil·la que no la prendran. ¿Què en farien? ¿Què en farien? Posar-hi una altra gent. Jo, però, no me n'aniré. Si m'han de matar, que em matin aquí».

Tomàs Pàmies i la seua filla **Teresa**, a *Testament a Praga*, ens descriuen amb perspectiva tota la impotència al pas de la frontera de França i el buit sentiment de la desfeta.

«Praga, carrer Pstrska, núm. 24. 1962.

M'havia fet el propòsit de no parlar del meu exili (...). També l'exili ha estat un batallar contra l'autosatisfacció dels nostres, car sembla com si la guerra, en lloc de perdre-la, l'haguéssim guanyada, i les batalles se les atribueixen generalment aquells que no les visqueren.

El dia 12 de febrer de 1939 vam arribar a Saint-Cyprien de França, damunt l'arena, o la sorra, com es diu, segons sembla, en català, i sense més aigua que la salada del mar. Imagineu, doncs, els còlics, el fanguer de merda i vòmits que constituï el nostre primer jaç d'exili.

El pànic feia estralls, i molts van decidir tornar a casa per a fugir-ne, preferint la presó o la mort a la perspectiva de podrir-se o ésser devorat pels pols i la sarna. En moments així aprecieu la fortuna d'un ideal, la força d'una organització i de la fraternitat revolucionària».

De llibres que recorden aquells dies, n'hi ha molts més; de passatges més atractius que els que hem triat, segurament també. En tot cas, resultarà més gratificant acudir als originals i llegir-ne els extractes incrustats en el seu context.

Encara ara, cinquanta anys després, patim les seqüeles de l'esdeveniment, literàriament i políticament, i pel que fa les coses més quotidianes. El 18 de juliol de 1936, ocàs de familiars, hisendes, amors i drets. El 18 de juliol. Ens poden sorprendre bevent orxata. □